

Germánska keramika točená na kruhu z neskorej doby rímskej

KERAMIKA Z HRNČIARSKYCH PECÍ NESKOREJ DOBY RÍMSKEJ V NITRE-CHRENOVEJ, POLOHA SHELL

GERTRÚDA BŘEZINOVÁ

Charakteristika lokality

V súvislosti s výstavbou čerpacej stanice pohonných hmôt firmy SHELL, spol. s r. o., Bratislava, sa v období od 1. mája. do 18. júla 1996 uskutočnil záchranný archeologický výskum. Preskúmala sa tu plocha 6 000 m², z ktorej sa zachránilo a zdokumentovalo 66 sídliskových objektov a štyri kostrové hroby. Výskum sa realizoval na ploche, z ktorej bol vopred odstránený humus, pričom vrstva ornice a natlačenej zeminy mala mocnosť 40 až 100 cm. Smerom k rieke Nitre terén klesal. Samotná lokalita sa rozprestiera na mierne sa zvažujúcej ľavobrežnej terase nad inundačným územím rieky Nitry (147–150 m n. m.). Tiahne sa juhovýchodným smerom od masívu Zobora. Pozemok je smerom na juh svahovitý, s výškovým rozdielom 4–5 m. Ide o polykulturnú lokalitu, ktorá bola známa už z terénnych aktivít menšieho záchranného charakteru, ale aj z výskumnej a prieskumnej činnosti. To potvrdil aj výskum v rokoch 1999 – 2000 na susediacej polohe BAUMAX (Březinová a kol. 2003). Na stavenisku SHELL sa odkryli tri hrnčiarske pece (objekty 38/96, 39/96, 56/96) a práve keramika z nich je predmetom krátkej prezentácie.

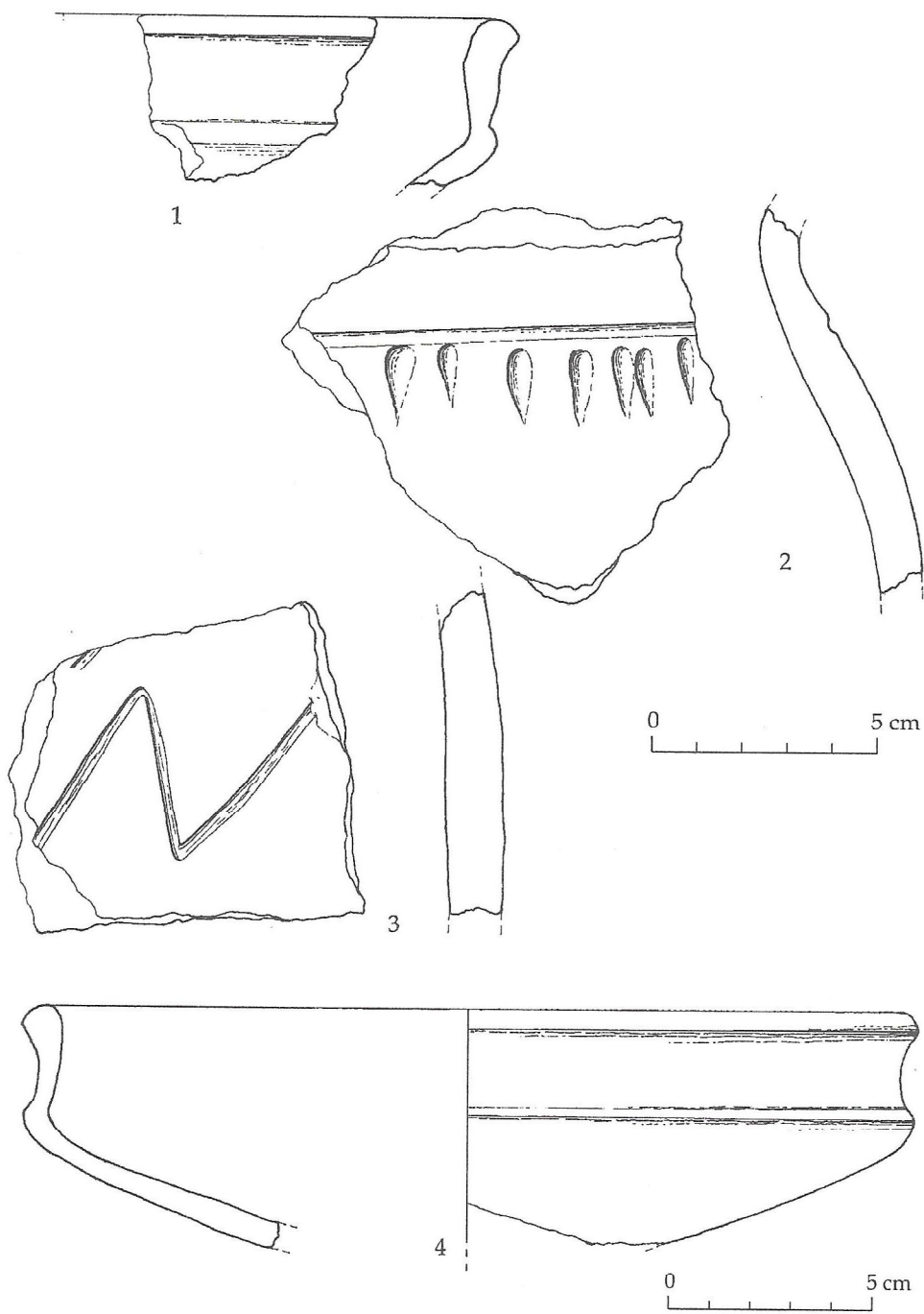
Objekt 38/96 (sektor H/8, tab. 1)

Po odstránení ornice sa v hĺbke 60 cm od úrovne pôvodného terénu rýsoval do červena prepálený kruh. Priemer roštu bol 100 cm. Po jeho vonkajšom obvode bolo pravidelne rozmiestnených päť väčších prieduchov s priemerom 13–15 cm. V strede roštu bolo ružicovito usporiadané zoskupenie siedmich malých prieduchov oválneho, nie veľmi pravidelného tvaru. Celková hĺbka vnútornej vykurovacej komory od úrovne roštu bola 55 cm. Samotný rošt mal hrúbku 15 až 20 cm. Vykurovací kanál mal dĺžku 60 cm a šírku 40 cm. Predpecný priestor mal oválny tvar s dĺžkou 70 cm, pričom šírka veľmi nepresahovala šírku vykurovacieho kanála (50 cm). Vykurovací priestor bol oválny, dobre vypálený. Rošt bol z vonkajšej strany trikrát vymazaný. Kupola sa nezachovala. V menších stredových prieduchoch boli kamienky. Vnútro vykurovacej komory a kanála bolo do čierne vypálené, hrboľaté, so stopami po vyberaní zeminy. Nebolo vymazané. Farba výpalu prechádzala od čiernej cez sivú až k tehlovočervenej.

Výplň objektu bola predmetom paleobotanickej expertízy. Zvnútra vykurovacej komory a kanála pochádzajú aj fragmenty ôsmich nádob, z ktorých iba dve možno označiť za typické a zvieracie kosti.

Výber nálezov

- Profilovaná misa s priemerom ústia 200 mm. Keramika je drsná, sivohnedá. Lomy sú zvýraznené obvodovými líniami (tab. 1: 1).
- Fragment tela väčšej nádoby. Keramika je stredne drsná, s prímiesou drobných kamienkov, zhotovená na kruhu. Povrch vonkajšej steny je sivohnedý, vnútornej svetlohnedý. Na lome je plastická obvodová výzdoba akoby v tvare slzičiek (tab. 1: 2).

Tab. 1 Nitra-Chrenová, poloha SHELL. Výber keramiky z objektu 38/96: 1, 2; z objektu 39/96: 3, 4

Objekt 39/96 (sektor H/9, tab. 1: 3, 4; tab. 2)

Po odstránení ornice sa v hĺbke 60 cm od úrovne pôvodného terénu objavil kruhový do červena pre-pálený rošt pece s priemerom 120 cm. Zachovala sa aj časť obvodu vypaľovacieho priestoru (kupole), ktorá mala výšku 5–8 cm a hrúbku 3–4 cm. Samotný vykurovací kanál sa zistil až po znížení terénu o 20 cm v okruhu pece. Jeho preskúmaná časť mala dĺžku 90 cm a hĺbku 40–50 cm. Otvorom bol orientovaný južným smerom, s malou odchýlkou na západ. Predpecný priestor a pravdepodobne aj časť vykurovacieho kanála boli narušené novovekou priekopou (objekt 47/96), ktorá sa tiahla naprieč celou plochou výskumu. V jeho priestore, ako aj v priestore vykurovacieho kanála sa našli celé zotleté dubové brvná. Rošt mal šesť hlavných obvodových prieduchov s priemerom 14–15 cm a päť menších stredových prieduchov.

V prieduchoch boli malé kamienky a črepy, ktoré regulovali prísun horúceho vzduchu do vypaľovacej komory. Výplň vnútorných priestorov pece bola predmetom podrobných analýz. Okrem 48 fragmentov nádob tu boli úlomky mazanice, uhlíky a zotleté i nezotleté semená rastlín. Odberala sa aj vzorka hliny na preplavenie.

Výber nálezov

- Fragment okraja nádoby s priemerom ústia 200 mm. Keramika je hrubozrnná, s veľkým množstvom kamienkov, zhotovená v ruke. Lom je sivý, povrch tehlovo čierny (tab. 2: 2).
- Telo nádoby so stopami po točení na kruhu. V dolnej časti sú vrypy – odtlačky štiepaného drievka. Keramický materiál je stredne drsný, sivej farby (tab. 2: 4).
- Fragment tela nádoby zhotovenej na kruhu. Keramika je stredne drsná. Výzdoba v tvare vlnky bola vhlbená štiepaným drevkom (tab. 1: 3).
- Profilovaná plytká misa sivej farby, s priemerom ústia 200 mm. Keramika je jemná, s prímiesou kamienkov, zhotovená na kruhu (tab. 1: 4).
- Fragment tela nádoby. Keramika je stredne hrubá, s prímiesou kamienkov, sivej farby. Po obvode sú stopy po točení na kruhu. Výzdoba pozostáva z vrypov, v ktorých sú odtlačky po drevku (tab. 2: 3).
- Okraj nádoby s priemerom ústia 170 mm. Keramika je hrubozrnná, sivočiernej farby, dotáčaná na kruhu. Po obvode pliec je vhlbená nerovnomerná, akoby kolkovaná výzdoba (tab. 2: 1).
- Dno nádoby, s priemerom 140 mm. Keramika je drsná, hnedosivá. Po obvode vnútornej steny sú stopy po prstoch, stopy po točení a vyťahovaní (tab. 2: 5).

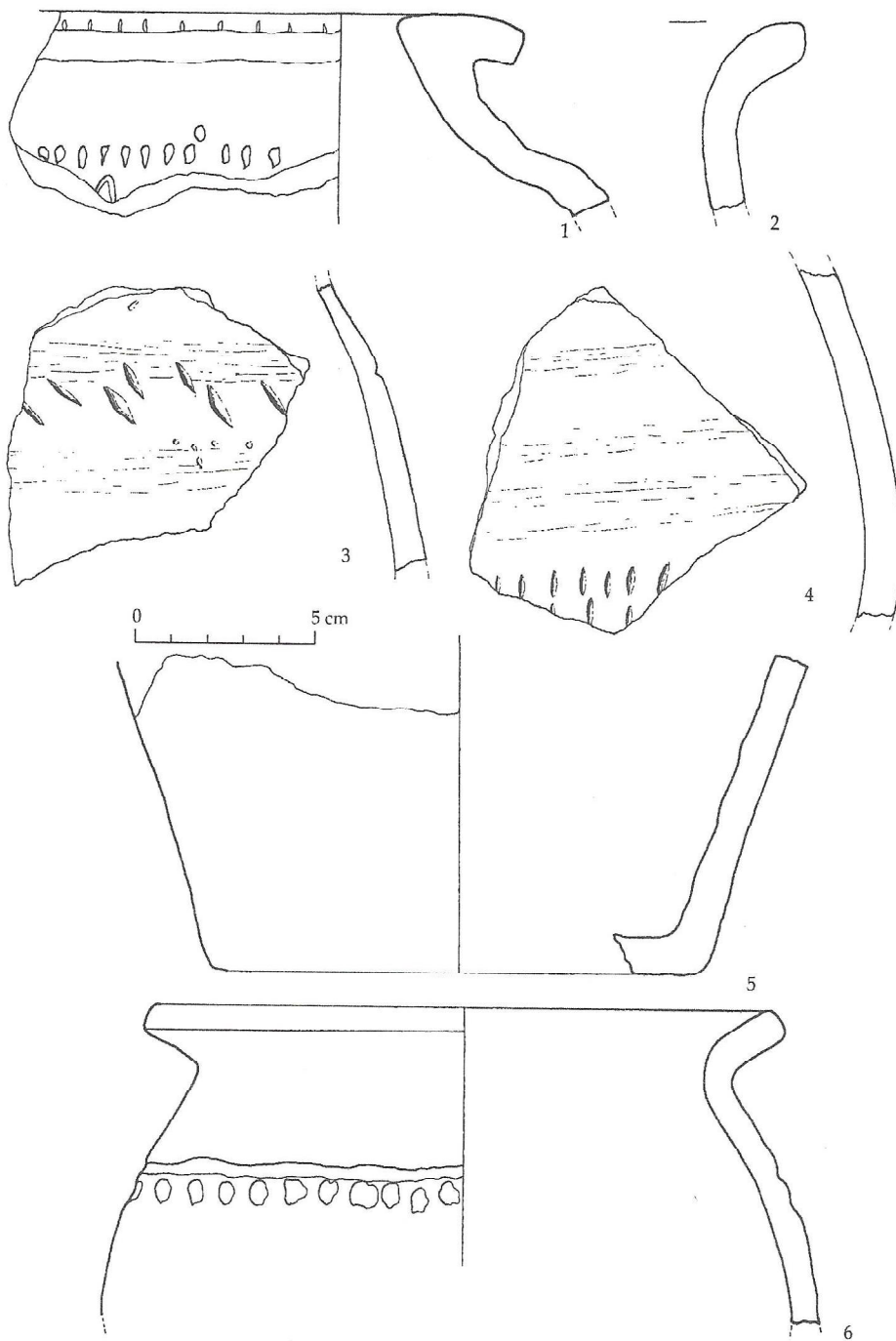
Objekt 56/96 (sektor D/5-6, tab. 3)

Približne 12 m severovýchodným smerom od objektu 38 sa zistila ďalšia pec. Po odstránení ornice do hĺbky 35 cm od úrovne pôvodného terénu sa vrysovalo zoskupenie akoby troch objektov kruhového tvaru, ktoré boli pomocne označené ako A, B, C. V snahe zachytiť superpozíciu, prípadne časové odchýlky, bola zvolená metóda výskumu rezom naprieč týmto zoskupením. Postupným vyberaním sa odkryla vnútorná časť vykurovacieho priestoru (A), vykurovací kanál (B), ako aj predpecný priestor (C), ktorý bol dosť rozsiahly a niesol stopy po nadzemnej konštrukcii. Nálezy z obsahu jednotlivých častí sa evidovali samostatne. Hoci po začistení profilu sa nejavili žiadne stopy po superpozícii objektov, po začistení na úroveň dna vykurovacieho kanála sa zistilo, že ten bol prehĺbený a druhotne využitý ako odpadová jama (časť B). Z výplne pochádzal materiál časovo zhodný s nálezmi z celej pece.

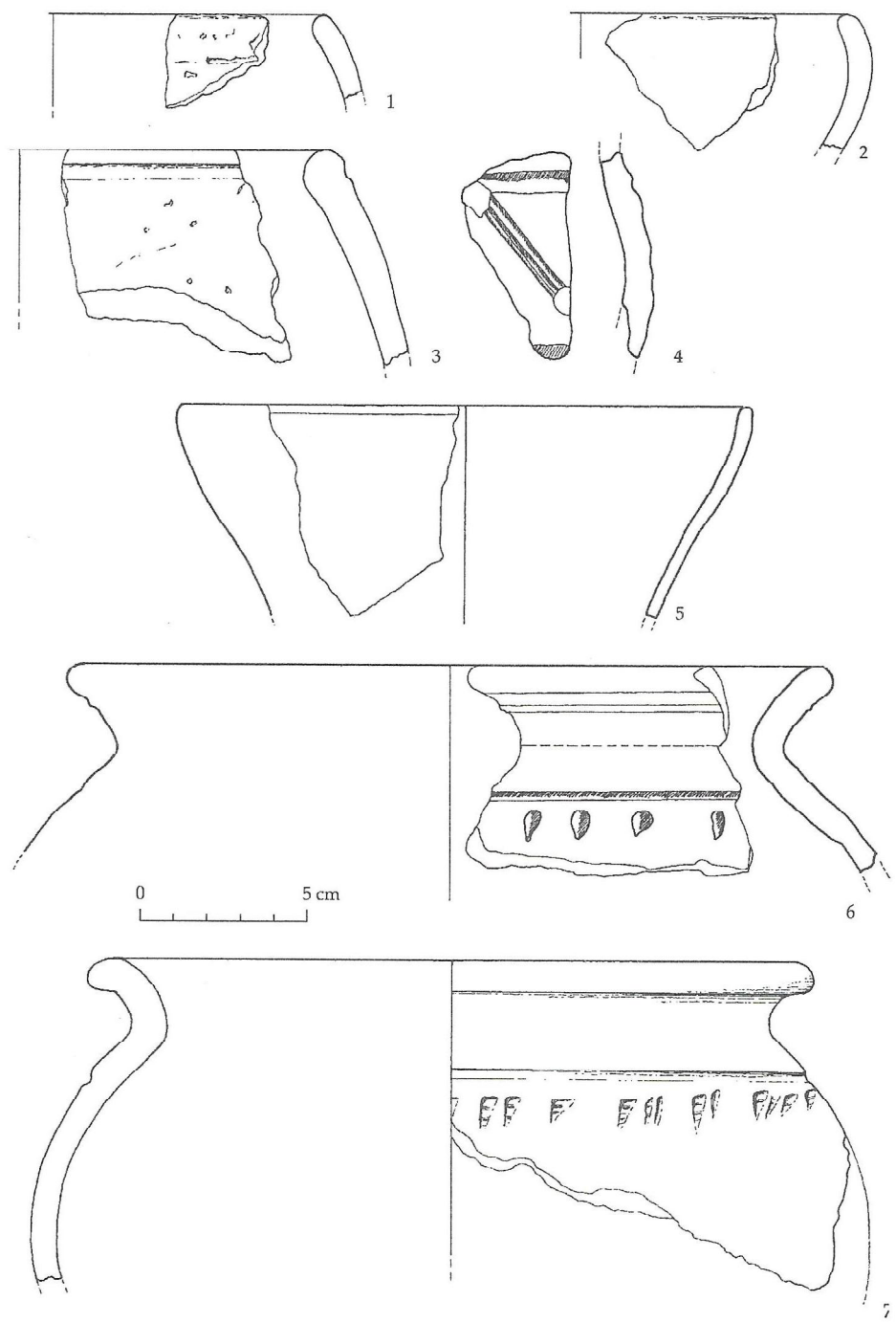
Vykurovací priestor mal kruhový tvar s priemerom 120 cm. Hĺbka zachovanej časti bola 54 cm. Steny a dno boli mierne zaoblené. Výplň bola kompaktná, sivočierna, s uhlíkmi. Obsahovala 76 fragmentov nádob, železný predmet, opracované kamene, mazanicu, trosku a zvieracie kosti. Odberala sa aj vzorka hliny na preplavenie.

Výber nálezov

- Hrniec s priemerom ústia 200 mm. Keramika je stredne drsná, s prímiesou drobných kamienkov, točená na kruhu. Plecia sú zdobené vhlbenou obvodovou líniou a vpichmi zhotovenými odštiepeným drevkom (tab. 3: 7).
- Hrniec s priemerom ústia 210 mm. Keramika je stredne drsná, sivý, zhotovená na kruhu. Po obvode pliec je plastická línia a pod ňou vpichy (tab. 3: 6).

Tab. 2 Nitra-Chrenová, poloha SIII. Výber keramiky z objektu 39/96

Tab. 3 Nitra-Chrenová, poloha SHELL. Výber keramiky z objektu 56/96

- Misa s dovnútra vtiiahnutým ústím s priemerom 160 mm. Keramika je jemná, sivohnedá, robená ručne (tab. 3: 2).
- Misa s dovnútra vtiiahnutým ústím. Keramika je hrubozrnná, sivej farby, robená v ruke (tab. 3: 1).
- Misa s priemerom ústia 180 mm. Keramika je hrubozrnná, s prímiesou kamienkov, dotáčaná je na kruhu (tab. 3: 3).
- Fragment misy s priemerom ústia 170 mm. Keramika s lešteným povrchom, sivočierna, zhotovená na kruhu (tab. 3: 5).
- Fragment tela nádoby. Keramika je stredne drsná, vyrobená na kruhu. Povrch tela je sivý, zdobia ho vhlbené obvodové a šikmé línie a nálepy (tab. 3: 4).

Vyhodnotenie

Ťažisko osídlenia celej lokality je v dobe rímskej, ktoré na základe nálezov keramiky, terry sigillaty a spôn možno v polohe SHELL klásť do obdobia záveru 2. storočia až polovice 3. storočia. Niektoré keramické tvary (misy s odsadeným ústím) naznačujú prežívanie sídliska do 4. storočia, čomu by neodporovali ani nálezy zo záveru rímskej doby až doby sťahovania národov získané na stavenisku BAUMAX a v polohe „športový areál“ (Chropovský – Fusek 1988, 145).

Preskúmané pece patria k dvojkomorovým hrnčiarskym peciam a z mladšej rímskej doby sú z územia juhozápadného Slovenska zatiaľ známe z Cífera-Pácu, (Kolník 1976, 134, 135) s datovaním do prvej polovice 4. storočia. Ďalšie dve pece sú z Nitry-Párovských Hájov (Pieta 1993, 86; Pieta – Ruttkay 1986, 191–193). Monolitická vertikálna pec sa preskúmala počas výskumu B. Chropovského v roku 1971 aj na lokalite Nitra-Chrenová II (fotoarchív Dokumentácie AÚ SAV v Nitre). Konštrukčne úplne zhodným variantom je pec preskúmaná na lokalite Nitra-Chrenová I, poloha „športový areál“ (Chropovský – Fusek 1988, 143–167), vzdialená bola iba 30–40 m východne od ďalšej pece (56/96) zo staveniska SHELL. K časovému zaradeniu pecí z Párovských Hájov, Chrenovej I a II K. Pieta uvádza, že patria do mladšej rímskej doby a do začiatku sťahovania národov (Pieta 1993, 86).

Celkovo súbor keramiky z pecí je dosť chudobný. Predstavuje 132 kusov, z ktorých je iba 16 fragmentov zaradených do výberu, kde sú všetky úlomky nádob, ktoré sú označené ako typické. Pod týmto pojmom rozumieme dná, okrajové fragmenty a úlomky s výzdobou. Zo sivej jemnej keramiky sú z obsahu pece 38 a 39 misy na prstencovej nôžke (tab. 1: 1, 4). Na skúmanej lokalite, z ostatných objektov, je ich podiel v súbore najvýraznejší, čo sa zhoduje so situáciou na súdobých sídliskách zo Slovenska (Krekovič 1981, 364). V porovnaní s misami z Veľkého Medera (Varsík 1998, 36, 51) sú to vyvinuté tvary z horizontu B a ide o mladšiu tvarovú skupinu prstencových mís so šikmou stenou pod prstencom.

Škálu hrubej keramiky dopĺňa početná skupina hrncov (tab. 2: 6) a zásobníc. Zastúpené sú tu hrncovité nádoby a zásobnice obtáčané, prípadne dotáčané na kruhu. Pravdepodobne ide o domácu keramiku, ktorá bola práve v týchto peciach vypaľovaná (tab. 1; 2; 3). Ide o sivú drsnú keramiku. Časovo ju možno zaradiť do doby rímskej, až na začiatok sťahovania národov. V. Varsík zásobnice s okružím uvádza z horizontu C lokalít Veľký Meder, Branč a hovorí, že tieto nádoby sa vo 4. storočí v barbarskom prostredí severne od Dunaja vyrábali (Varsík 1998, 52, 87). Škála zhodnej keramiky sa vyskytovala na viacerých sídliskách z neskorej rímskej doby, napríklad v Pobedime, Červeníku, Tvrdošovciach, v Branči a vo Veľkom Mederi (Kolník 1963; Varsík 1998).

LITERATÚRA

- BŘEZINOVÁ, G. 1999: Töpferöfen aus Nitra, *ANTAEUS. Communicationes ex Instituto archaeologico Academiae scientiarum Hungaricae* 24/1997-8, *Studies in Honour of L. Barkóczi.*, s. 116–126, 630–644, Budapest
- BŘEZINOVÁ, G. A KOL. 2003: Nitra-Chrenová, výsledky archeologických výskumov na staveniskách Shell a Baumax. Katalog. *Archaeologica Slovaca Monographiae* IX. Nitra.
- CHROPOVSKÝ, B. – FUSEK, G. 1988: Výsledky výskumov na stavenisku Športového areálu v Nitre. *Štud. Zvesti AÚ SAV* 24, s. 143–171.
- KOLNÍK, T. 1963: Sídliisko z mladšej doby rímskej v Černíku. *Štud. Zvesti AÚ SAV* 11, s. 113–130.
- KOLNÍK, T. 1976: Rímska stanica v Cíferi-Páci (výskum 1975). *AVANS* v roku 1975, s. 134, 135.
- KOLNÍK, T. – VARSÍK, V. – VLADÁR, J. 2005: Branč, objekt 60, *Zbor. SNM XCIX, Arch.* 15, s. 313–321.
- KREKOVÍČ, E. 1981: Rímska importovaná keramika na Slovensku. *Slov. Arch.* 38, s. 429–452.
- PIETA, K. 1993: Osídlenie z doby rímskej a sfahovania národov v Nitre. In: *Nitra. Príspevky k najstarším dejinám mesta*, s. 74–94.
- PIETA, K. – RUTTKAY, A. 1986: Výskum v Nitre-Párovských Hájoch. *AVANS* v roku 1985, s. 191–193.
- VARSÍK, V. 1998: Štruktúra germánskych sídlisk z 2. – 3. storočia na juhozápadnom Slovensku (Branč a Veľký Meder). Nitra (rukopis).

Germanische scheibengedrehte Keramik der spätrömischen Kaiserzeit

KERAMIK AUS DEN TÖPFERÖFEN AUS DER SPÄTEN RÖMISCHEN KAISERZEIT IN NITRA-CHRENOVÁ, LAGE SHELL

GERTRÚDA BŘEZINOVÁ

Im Zusammenhang mit dem Aufbau einer Tankstelle der Firma SHELL, spol. s r. o., Bratislava wurde im Jahre 1996 eine archäologische Rettungsgrabung realisiert. Es handelt sich um eine polykulturelle Fundstelle, die schon aus Terrainaktivitäten von kleinerem Rettungscharakter bekannt war sowie aus der Forschungs- und Untersuchungstätigkeit. Dies wurde auch durch die Grabung in 1999–2000 an der benachbarten Fundstelle BAUMAX bestätigt (Březinová a kol. 2003). Der Siedlungsschwerpunkt der gesamten Fundstelle liegt in der römischen Kaiserzeit, in der Lage BAUMAX kann man ihn ins ausgehende 2. Jh. bis in die Hälfte des 3. Jh. legen. Einige Keramikformen (Schüsseln mit abgesetzter Mündung) indizieren das Überleben der Siedlung bis zum 4. Jh., was auch die Funde aus der ausgehenden römischen Kaiserzeit bis der Völkerwanderungszeit bestätigen würden, die man an der Baustelle SHELL und in der Lage „Sportareal“ erfasste (Chropovský – Fusek 1988, 145). An der Baustelle SHELL wurden drei Töpferöfen freigelegt (Objekte 38/96, 39/96, 56/96) und gerade die Keramik daraus ist das Objekt einer kurzen Präsentation. Die Öfen gehören zu den Zweikammer-Töpferöfen und aus der jüngeren römischen Kaiserzeit in der Südwestslowakei kennt man sie bisher aus Cífer-Pác, Nitra-Párovské háje, Nitra-Chrenová II, Nitra-Chrenová I, Lage Sportareal.

Im ganzen ist das keramische Fundgut aus den Öfen ziemlich arm. Es besteht aus 132 Stücken, von denen nur 16 Fragmente in die Auswahl von typischen Gefäßfragmenten

eingegliedert wurden. Unter diesem Begriff verstehen wir Böden, Randfragmente und verzierte Bruchstücke. Von der grauen Feinkeramik erfasste man aus dem Ofeninhalte 38/96 und 39/96 die Ringfußschüsseln (Tab. 1: 1, 4). Die Skala der Grobkeramik wird durch eine reiche Gruppe von Topfformen ergänzt. Es sind hier topfförmige Gefäße vertreten sowie Vorratsgefäße aufgebaut, bzw. nachgedreht auf der Töpferscheibe. Vermutlich handelt es sich um heimische Keramik, die gerade in diesen Öfen gebrannt wurde (Tab. 1; 2; 3). Es geht um graue Rauhkeramik. Zeitlich kann man sie in die römische Kaiserzeit bis an den Anfang der Völkerwanderungszeit einsetzen.

PhDr. Gertrúda Březinová, Archeologický ústav SAV, Akademická 2, 949 01 Nitra